

Zadnji svojega rodu.

Humoreska. — Spisal Janko Mlakar.

Kuharjev Janez in njegova bajta sta si zelo podobna. Oba sta stara in slaba. Ako naj vam opišem Janeza, sem jako v zadregi: ne vem, kje bi začel, pri glavi ali pri nogah, kajti oboje je jako neznatno. No, Kuharjevega Janeza glava je podobna obilni repi. Najimennitnejše na njej je nos. Ta je tako velik, da še njegov lastnik ne ve prav natanko, jeli nos nasajen na obraz, ali obraz na nos. Imeniten je tudi vivček v brez-zobih čeljustih. Prišteva se namreč prav lahko „glavnim“ delom, ker ga Janez skoraj nikdar ne dá iz ust. Pravijo, da se še celo v cerkvi ne loči od njega. Zgodilo se je že, da se je šele pri zadnjem evangeliju spomnil, da ga ima v ustih, ko se je pokrižal. In vendar Janez ni — kadivec. Njegov vivček je vedno mrzel, drži ga le iz navade v ustih. Če ga vprašate, čemu ima pipo, dasi ne kadi, se vam moško odreže: „Glavna stvar je, da vlečem. Neki učen gospod mi je pa rekel, da je veliko bolje, če vlečem skozi vivček vase zrak kakor pa tobakov dim. In ceneje je tudi.“ — Janezova glava čepi na dolgem suhem vratu, ki prehaja polagoma v droben životek. Za pleča pa ni prav gotovo, da bi jih imel. Vsaj videti jih ni nikjer. Na život so nataknjene roke, ki so pa tako dolge, da so Janezu vedno napoti. Zato jih drži navadno v žepu. Vse je pa nasajeno na dveh suhih nogah.

Znano je, da imajo imenitne plemenite rodovine svoj rodbinski lišp, zlato, srebro in demante. Te dragocenosti ostanejo vedno pri hiši, ker jih podeduje samo glava družine.

Tudi pri Kuharju imajo neko dragocenost, ki jo podeduje en Kuhar za drugim, namreč — škornje. Janez vsakemu pove, kdor hoče vedeti, da je svoje škornje že podedoval njegovega starega očeta stari oče od svojega starega očeta, ki jih je pa tudi dobil po svojem starem očetu. Sicer je kupil eden teh očetov nove golenice k starim škornjem, drug nove urbase, tretji nov vrhnji del, in tudi Janezov oče jih je dal večkrat na novo podplatiti; vendar so naposled škornji še vedno isti.

To rodbinsko obuvalo je pa za Janeza precej preveliko. Narejeno je bilo namreč za Kuharje, ki so imeli nekoliko jačje noge. Janezove so pa slabotne, zato imajo tudi škornji večinoma počitnice. Natakne jih samo ob posebno imenitnih prilikah, in to le, ako je lepo vreme. Kajti v blatu in snegu

ne more nikamor z njimi, ker mu pri vsaki stopinji uhajajo noge iz njih. Kadar je pa praznik in lepa pot, vidite lahko Janeza jadrati v cerkev v rodbinskih škornjih. Zdi se vam, kakor bi dva škornja kar sama od sebe šla po cesti in nosila tisto, kar molí iz njih . . .

Pripovedujejo tudi, da je bil Janez v veliki zadregi, ko je prvokrat obuval škornje. Vtaknil je namreč obe nogi v en škorenj ter se potem silno čudil, ko ni imel ničesar dejati v drugega. En čas je tipal po sebi in iskal zastoj druge noge. Šele ko se je hotel prestopiti in je pri tem poskusu padel, je zapazil, da tiči z obema nogama v enem škornju. Od tistega časa pa škornjev več ne natika, marveč rajši stopa vanje, da se tako ne zmoti.

Sedaj naj pa opišem še Janezovo bajto. Kuharjevina je gotovo ena najstarejših hiš pri Sv. Križu nad Jesenicami. Starost se ji pa tudi pozna na vseh koncih in krajih. Naslonjena je na strmo reber; ako bi te ne bilo, bi se bila hiša že davno sesedla. Stene visé na vse strani, kakor bi preudarjale, kam bi bilo zložneje pasti. Vendar ima Kuharjeva bajta nekaj, kar pogreša najlepša palača v mestu, namreč krasen razgled na divno Triglavsko pogorje in zelene vrhove Karavank. Marsikak goliški romar je že občudoval od Kuharjeve bajte slikovito okolico in blagrovjal Janeza, ker ima vedno pri rokah tako lep razgled.

Kuharjevina je pa še drugače znamenita. Kajti sama na sebi tako borna bajtica ima celo svojo zgodovino, ki nam jasno priča o njeni častitljivi starosti.

Kuharji so se namreč priselili k Sv. Križu, ko so hodili še Turki plenit na Slovensko. Prvi gospodar, tisti ki je postavil hišo, je prišel s Turškega. Rovtarji so se čudili njegovi čudni noši, še bolj pa temu, da je plačal kupljeni svet s samimi cekini. Ker so bili gorjanci radovedni, mož pa zgovoren, se jim je kmalu razodel.

Tako so zvedeli, da je novi Rovtar doma tam nekje pri Skaručini. Turki so ga vjeli in odpeljali v suznjost. Moral je z njimi noter do Carigrada. Tu ga je kupil bogat turški trgovec. Ker je bil Primož — tako mu je bilo ime — jako pripraven in snažen, ga je določil Turčin za pomagáča v kuhinji.

Prigodilo se je pa, da se je gospodarjev edini sin oženil. Naredili so seveda pri tej priliki veli-

kansko gostijo. Trgovec je ukazal kuharju, da mora pripraviti najizbranejša jedila in naposled še eno jed, kakršne še nihče ni jedel na Turškem. Dal mu je tudi blagohoten svet, naj le pripravi kožo za bafine, ako se mu stvar ne posreči.

Kuhar Jusuf je od tistega časa hodil okrog s povešeno glavo ter silno premišljeval. Hotelo mu pa ni prav nič posebnega priti na misli. V svoji veliki stiski je pozabil celo bunkati druge sužnje.

Ko pa Primož zve, kaj teži Jusufa, se mu takoj ponudi, da ga reši iz zadrege. Obljubi mu, da skuha jed, kakršne še nihče ni kuhal in jedel na Turškem.

Ta ponudba se je zdela Jusufu kakor rešilna veja vtopljenju. Takoj izžene vso služinčad iz kuhinje in prosi Primoža, naj mu skuha „rešilno“ jed. Primož se začne ročno sukati krog ognjišča in — turščini žganci so bili kmalu gotovi. Zalije jih lepo z mlekom in postavi pred Jusufa. Bil je popolnoma prepričan, da mu bodo dišali, kajti doma je bil na glasu, da ne zna nihče daleč naokoli tako okusno skuhati žgancev kakor on.

Jusuf je parkrat zajel, pocmokal in vzkliknil:

„Alah kerim! Same huriske v raju ne dobé kaj takega med zobe. Gjaur, tvoja sreča je narejena! Ako sultan pokusi to jed, naredi te za pašo s petimi konjskimi repi.“

Prišel je veliki dan ženitovanja. Jusuf ga je pričakal brez vse skrbi, kajti žganci so morali storiti svojo dolžnost. In storili so jo tudi zares. Svatje so se kar oblizovali in niso mogli prehvaliti nove jedi.

Ko pa trgovec zve, da je Primož tak kuharski umetnik, ga oprostí vseh nizkih del ter ga določi samo za kuho žgancev. Godilo se mu je sedaj prav dobro. Toda doletela ga je še večja sreča.

Mnogi odlični Turki so namreč zvedeli za krščanskega umetnika in njegove žgance ter večkrat prosili trgovca, naj ga jim posodi za to ali ono svečanost, ki so jo hoteli proslaviti z žganci. Toda ta je čuval Primoža kakor punčico svojega očesa in ga ni hotel nikomur odstopiti. Imenitnim gostom je sicer vedno rad postregel z žganci, toda kuharja samega ni pustil nikamor.

Zato se je neki paša z desetimi konjskimi repi nad njim maščeval s tem, da je očvekal sultanu o Primožu in njegovih žgancih.

Tako pride nekega lepega dne k trgovcu sel iz padišahove palače in mu odda veliko pismo. S spoštovanja polnim strahom odtrga trgovec pečat in prebere pismo. Njegova vsebina ga je napolnila z veliko žalostjo, katere pa očitno niti pokazati ni smel. Sultan mu je namreč v pismu razodel, da je našel veliko milost pred njegovim obličjem: sultan se tako poniža, da vzame od njega v dar sužnja, ki zna kuhati „krščansko jed“, katera ni v koranu prepovedana.

Primož je tako prišel k sultanu Solimanu za kuharja. Tu so ga imeli posebno vezirji in paše v veliki časti. Soliman se je namreč vselej tako najedel žgancev, da ni bil dotični dan za nobeno rabo. Niti s smrtnimi obsodbami se mu ni ljubilo kratkočasiti. Samo ležal je in dremal. Zato so velikašem in sultanovim telesnim slugam precej trdneje stale glave na vratovih, kadar so bili žganci na padišahovi mizi. Primožu so pa od vseh strani kar leteli darovi v zlatu in srebru, da je dobro kuhal „krščansko jed“.

Toda tudi ves krščanski svet je imel dobiček od Primoževih žgancev. Sultan je bil namreč tako vanje zaverovan, da ni utegnil misliti na vojsko in je vsled tega puščal kristjane v miru. In to bi trajalo gotovo ves čas njegovega vladanja, ako ne bi bilo Primoža zgrabilo domotožje.

Akoravno je postal silno bogat ter dobil od Solimana naslov „effendi“ in prerokovanih pet konjskih repov, se mu je vendar naposled začelo tožiti po domačih gorah in ljudeh.

Nekega dne še skuha sultanu mernik žgancev, potem jo pa potegne iz Carigrada. Šlo je še precej lahko, ker zlato navadno odpre vsaka vrata, tega pa Primožu ni manjkalo. Posrečilo se mu je, da je prišel na neko beneško ladjo, s katero je varno prijadral v Benetke. Med potjo je pa tudi kapitana in mornarje seznanil z žganci. Bilo mu je skoraj žal, da je to storil, ker jih je moral potem tako dolgo kuhati, dokler ni zmanjkalo turščine moke. Ko se je nekoč poskušal upreti, češ da je plačal vožnjo in da jim ne bo služil za kuharja, so mu zažugali, da ga vržejo v morje. V Benetkah so pa potem mornarji raztrosili njegovo slavo po celem mestu. Naposled je moral Primož celo v doževo palačo žgance kuhat. Izpustili so ga šele domov, ko je naučil svoje umetnosti prvega doževega kuharja.

Ta je bil pa zelo pozabljiv. Ko je bil enkrat teden dni bolan, je pozabil med tem časom kako se žganci mešajo. In tako se je zgodilo, da je skuhal namesto žgancev — polento. Zato še dandanes kuhajo na Laškem polento namesto žgancev. V Benetkah imajo pa še pod steklenim zvoncem na zlatem krožniku shranjenih nekoliko pristnih žgancev, ki jih je pustil Primož za vzorec svojemu učencu. Ta zgodovinska redkost je znana pod imenom „il pane di Carniola“.

Primož se je odpeljal iz Benetk v Trst in od tod na Kranjsko. Napotil se pa ni v domačo vas, ampak k Sv. Križu, ker je upal, da tako visoko ne pridejo Turki iskat ubeglega kuharja.

Posledice Primoževga bega so pa čutili celi krščanski narodi. Soliman je namreč kmalu potem zbral veliko vojsko in udaril z njo proti severu za nezvestim kuharjem. Prisegel je pri svoji bradi, da

preobrne ves krščanski svet, dokler ne najde gjaura, ki mu je ušel s svojo umetnostjo. Toda žgancev lačni revež ni prišel daleč. Kajti umrl je pred Sigetom. Zgodovinarji sicer pripovedujejo, da mu je smrt povzročila jeza nad trdovratnostjo Zrinskega, ki ni hotel prodati trdnjave. Toda ta vest ni popolnoma zanesljiva. Verjetnejše je, da je umrl za lakotjo. Vbil si je namreč v glavo, da mora na vsak način jesti žgance. Drugih jedi niti pokusiti ni hotel. Kuharji so mu sicer poskusili skuhati žgance, toda niso jih tako pogodili kakor ubegli „effendi-kuhar“. Zato jih je ukazal Soliman vse pobesiti. Jeza in lakota sta ga naposled spravili na drugi svet.

Pred smrtjo je pa še naročil velikemu vezirju, naj takoj pošlje Primoža za njim, kakor hitro ga dobi, ker mu brez žgancev niti v rajju ne bo obstati. Ker se je pa Primož znal dobro skriti, ga veliki vezir ni našel in ga zato tudi ni poslal Solimanu v Mahomedov raj. —

Ko so Rovtarji slišali to čudovito zgodbo iz Primoževih ust, so se mu še bolj čudili in ga začeli visoko spoštovati. Dali so mu ime „fentan kuhar“, ker niso znali izgovarjati besede „effendi“. Tekom stoletij se je pa „fentan“ izgubil in ostal je še samo „Kuhar“.

Znamenito zgodovino Kuharjev je dal stari oče Janezovega očeta natanko popisati za trideset grošev. Žalibog, da je ta, za domačo zgodovino tako imenitna listina zgorela začetkom prejšnjega stoletja. Takrat je namreč pogorela cela Kuharjevina. Ostal je samo prag, ki je kamenit. Pogoreli Kuhar je postavil novo bajto na istem mestu. Ker je porabil nekaj stare železnine in kameniti prag prejšne hiše, trdi Janez trdovratno, da je njegova bajta še vedno ista, ki jo je bil postavil prvi Kuhar.

Iz spoštovanja do svojega slavnega pradedaja je bila pri Kuharju tudi navada, da je dobil vsak prvorojenec ime Primoža. Edino izjemo dela sedanji Kuhar. Kriva je bila tega njegova mati, ki je na vsak način zahtevala, naj se imenuje Janez.

Sploh je bila pa ta ženska velika nesreča za Kuharjev rod. Janezov oče, Primož XII. ali kateri je že bil, se je kesal celo svoje življenje, da se je šel ženit k Želetovim in vzel slabotno Katro. Zakaj prepričan je bil, da je edino le ona kriva, da je Janez zaostal v rasti, vkljub temu, da so bili vsi Kuharji velike in močne postave. Komaj je namreč mali potomec slavnih Kuharjev prijokal na svet, je že mati odbežala z njega ter pustila otroka in moža sama.

Rastel je potem Janez na Kuharjevini, kakor je sam hotel. Kakor hitro je bil dovolj velik, mu je Primož skuhal zjutraj žgancev za cel dan potem ga pa prepustil samemu sebi. Zgodilo se je pa večkrat, da je skrbni oče celo na to malenkost pozabil.

Takrat je moral biti mali Janez kar ob svojem. Edina njegova prijateljica je bila mati zemlja, katero je zato pogosto pritiskal na svoje srce. Tako je preživel otroška leta večinoma na tleh in je zato tudi ostal bolj v tleh.

Usmiljeni ljudje, ki znajo vedno tako lepo svetovati, so sicer nagovarjali Primoža, naj se vdrugo oženi, da dobi otrok zopet mater, on sam pa gospodinjo. Toda niso ga pregovorili.

Tako sta mladi in stari Kuhar, Janez in Primož, živela sama, gospodarila in gospodinjala. Ko se je pa Janez približal tridesetemu letu, se je začel nekoliko bolj zanimati za to čudno prikazen, da so po drugih hišah ženske, ki kuhajo in perejo. Vprašal je zato očeta, kako bi se dobila taka stvar k hiši.

„Oženi se,“ svetuje mu ta, „bo pa ženska pri hiši.“

Ta svet je bil Janezu všeč in takoj drugi dan se je šel ženit. Skrbel ga ta posel ni prav nič. Saj je videl že nekaj porok v cerkvi in med njimi celo take, pri katerih je nevesta jokala.

Polagoma si je ogledal dekleta cele vasi. Med vsemi se mu je najbolj dopadla Želetova Lenka. Bila je precej pegasta in gledala je tudi navskriž, kar mu je bilo povsem všeč

„Dobra gospodinja mora videti na vse strani,“ je razlagal tiste srečne čase vsakomur, kdor ga je hotel poslušati ter na ta način opravičeval svoje nagnjenje.

Lenka je bila namreč le rejenka v Želetovi hiši. Ko je bila stara par mesecev, je prišla z njo mati k Sv. Križu in prosila pri Želetovih prenočišča. Ponoči jo je pa lepo pobrala nazaj v dolino in pustila otroka prijaznim gostovalcem. Lenka ni videla nikdar več svoje matere in je tako ostala pri Želetovih.

Kuharjev Janez je imel torej to nesrečo, da so mu obvisle oči na njej, in čakal je le ugodne prilike, da jo praša. In ta se mu je ponudila kmalu.

Nekega večera je klepal koso pred hišo. Tu pride mimo Lenka s škafo m vode na glavi.

„Dober večer,“ jo pozdravi Janez.

„Bog daj,“ mu odzdravi Lenka.

„Kaj pa neseš v škafo?“

„Kaj neki? Vodo!“

„Aha, vodo. I seveda, vodo! Tako no, tako! Toda kaj sem te že hotel barati? Aha, že vem. Bi me li ti hotela, če bi te jaz hotel?“

„Iz tega pa že ne bo nič, Janez. Počakaj par let! Ako medtem ne dobim družega, vzamem morda nazadnje tebe.“

„No, saj nič ne silim; pa počakam teh par let.“

Tako je bilo to „vprašanje“ rešeno za oba dela ugodno. — Ko sta pa Kuharja zvečer ležala za pečko, pravi oče sinu:

„Kaj sem ti že hotel reči? Nikar se ne meni z Želetovo! Ako jo vzameš, naredi ti tako, kakor jo je ranjka Katra, tvoja mati, meni. Umrla ti bo iz same nagajivosti. Ubogaj me in ne glej več za njo. Ti ljudje so bili še vedno prava nesreča za našo hišo.“

Janez je bil poslušen sin svojega očeta in je rad pustil Lenko v miru, ker ga ona ni marala. Kuharjevina je ostala torej še nadalje brez ženske.

Zgodilo se je pa čez več let, da je Janez srečal Abrahama. Ista nesreča se je kmalu potem pripetila tudi Lenki, ki je pa seveda to srečanje odločno tajila. Bila je namreč še vedno samica. Da bi pa ne bilo treba predolgo skrivati žalostne resnice, sklene Janezovo poskušnjo končati. Razodene mu nekega dne, da ga vzame, če on tudi še mara zánjo. Janez bi rekel, da — toda oče Primož je dejal, da ne. Branil se je na vse kriplje neveste iz Želetove hiše.

„Janez,“ je učil sina izza peči, „z Želetovo se nikar ne ženi. Povem ti, da je ne pustim v hišo, dokler živim. Po moji smrti pa storiš lahko, kakor hočeš. Toda če boš jemal Želetovo, se boš kesal, kakor sem se jaz, da sem vzel tvojo mater.“

Posledica tega odpora je bila, da je Lenka prav odkritosrčno iz dna srca želela staremu Kuharju — smrt. Možu je pa delala s tem veliko krivico. Kajti Primož ni storil nikomur nič žalega, da je pa imel mržnjo do Želetove hiše, je bila kriva Katra, ki se je iz gole porednosti prezgodaj preselila na oni svet. Sicer je pa tudi Lenki privoščil, da bi se omožila, samo da z njegovim Janezom ne.

Sploh je sovražil Primož le eno stvar na svetu namreč — železnico. Nikdar se ni peljal po nji in svaril je tudi Janeza pred to pregrešno voznjo.

„Janez, veruj mi,“ je zatrjeval večkrat, „te vozove goni sam peklenšček; ljudje se pa vozijo v njih v pekel na ples.“

Kuharja sta se prav lahko ogibala te peklenške vožnje, ker sta tičala skoraj vedno doma. Enkrat na leto na sv. Višarje ali na Brezje in parkrat v Kranjsko goro, pa je bilo konec njunih potov. To sta pa opravila peš brez vsakega posebnega truda.

Ko je Primož naložil osmi križ na hrbet se mu je zdela ta butara malo pretežka, zato je nekega dne legel v posteljo s trdnim sklepom, da več ne vstane. Janez je sicer hotel iti po zdravnika, toda oče ni pustil.

„Čemu boš hodil po zdravnika,“ je rekel; „po gospoda pojdi, pa bo opravljeno.“

In res je bilo opravljeno; Primož se je nekega lepega jutra prav mirno preselil v večnost. Tik pred smrtjo je pa še enkrat dejal sinu:

„Janez, to ti povem še enkrat, da z žel . . .“ Tu mu je zmanjkalo besede; parkrat je še zasopel, in bilo je po njem.

Za Janeza je pa bilo jako nerodno, ker ni vedel kaj mu je hotel oče še nazadnje pravzaprav naročiti. Toliko je mislil, da ga je svaril ali pred Želetovo, ali pa pred železnico. Bog zna, katero je imel na umu.

Nekaj časa je Janez sameval v zapuščeni bajti in razvozljaval to uganko. Po dolgem premišljevanju je pa prišel do zaključka, da ga je hotel oče pred smrtjo gotovo le posvariti pred železnico. Ta misel se mu je tembolj zdela prava, čimbolj se mu je ponujala Lenka, ki se je menda zaklela, da ne ostane več samica.

Tako je prišlo, da je bila par mesecev po Primoževi smrti svatba pri Kuharju. Po dolgih letih je prišla zopet gospodinja k hiši. Pretekli so komaj prvi tedni, in Janez je že moral izročiti Lenki tudi gospodarstvo. Sčasoma je spoznal, da je bilo prijetnejše samevati v hiši, kakor pa hlapčevati ženski, ki lahko vsako oko posebej obrača. Čudno ni, da je prišel popolnoma do prepričanja, da ga je oče pred smrtjo gotovo svaril le pred Želetovo, ne pa pred železnico — — —

Bilo je pa kmalu potem, ko so otvorili železnico v Bohinj. Vračal sem se z Golice in krenil h Kuharju na kratek pomenek. Janez je sedel na klopi pod orehom in srdito vlekel zrak skozi vivček, kar je vselej delal, kadar je premišljeval. Seveda se je to zgodilo samo parkrat v letu, namreč da je premišljeval.

„Dober večer, Janez,“ ogovorim in prisedem.

„Bog daj,“ mi odvrne, vzame vivček iz ust in pljune v stran prav brez vse potrebe.

„Kako se imate?“

„Bo že, bo že! Lahko bi bilo boljše, lahko pa tudi slabše. Bili ste na Golici, kajne?“

„Bil in imel sem lep razgled; samo zelo toplo je bilo.“

„Toplo pa toplo! Hm, jaz imam tudi neko pot. Moral bi stopiti tja v Bistrico. Sedaj pa ravno prevdarjam, bi se li potegnili z železnico, ali bi stopil rajši peš.“

„Kaj se ne bojite več železnice? Ali vam niso oče še na smrtni postelji naročili, da se je ogibajte?“

„Oh ne; svarili so me le pred Želetovo. Poprej sem res mislil, da so oče hoteli reči: Z železnico se nikar ne vozi; odkar sem se pa oženil sem spoznal, da so le hoteli reči: Z Želetovo se nikar ne ženi. Zato se pa mislim vendarle enkrat potegniti s tem čudnim vozom, naj je tudi to moja smrt. Bom vsaj rešen svoje stare.“

Kmalu po tem pogovoru se je Janez res odpravil po železnico v Bohinj. Oblekel se je praznično, stopil v rodbinske škornje, naročil Lenki, naj mu naredi lep pogreb, „če pride mrtev nazaj“, in odšel.

Bil je že na cesti, ko se obrne še enkrat nazaj in zavpije nad ženo:

„Slišiš, Lenka, če ne pridem več živ nazaj, vzemi Žabarjevega Joža!“

„Zakaj pa ravno tega? Saj sta si vendar v jezi,“ se oglasi Lenka.

„Zato pa,“ odvrne mirno Janez in se odguglje proti dolini.

Ko pride na Jesenice, krevsa dolgo časa po kolodvoru semtertja. Ker se ni še nikdar vozil po železnici, ni vedel, kaj naj stori. Dolgo časa se zastoj ozira po kakem znanцу, ki bi ga poučil, kako in kaj. Tu zagleda nekega železniškega uradnika.

„Aha, to je gotovo cesarski človek, ker ima pozlačeno kučmo,“ si misli, „ta mi bo vedel najbolje povedati. Gotovo je eden izmed višjih pri železnici.“

„Slišite, gospod,“ ga ogovori, „potegnil bi se rad tja v Bohinj.“

„Kar potegnite se, jaz nimam nič zoper to,“ mu odvrne ta prijazno.

„Z vami bi se rad potegnil.“

„A tako, vi bi se radi peljali z železnico? Pojdite kar tja k blagajni in kupite si vozni listek.“

Janez gre tja, kamor mu je pokazal uradnik in se začne basati — skozi okno v blagajniško sobo. Blagajnik je kar osupnil, ko je zagledal ta nenavadni obisk. Preden je mogel zavrniti nepovabljenega gosta, se je že prikazal za glavo vrat in takoj nato tudi roke in život.

„Malo pripravneje bi pa že lahko naredili vhod,“ godrnja Janez in se tlači skozi; „saj ima še moja bajta prostorna vrata, tu pa moram kar skozi okno. In če bi bilo vsaj to nekoliko večje. Hvala Bogu, da nisem debel! Ko bi bili ranjki oče morali skozi, to bi bil šele trud!“

„Kaj vas pa vlačí pes noter!“ začne vpiti sedaj nad njim blagajnik. „Zunaj bi bili ostali, saj se listki dajejo skozi okno. No, pa zlezite čisto noter, ker vas je že več kakor polovico tu!“

Pri teh besedah ga prime za rame, da bi mu pomagal v sobo. Toda nekaj se je zagojzdilo. Janez ni mogel nikamor naprej. Tudi združene moči niso izdale nič.

„Kaj se pa obotavljate,“ vpije blagajnik nejevoljno. „Pridite noter, ali pa se zbašite skozi okno nazaj. Jaz nimam časa se z vami tu baviti.“

„Saj bi rad zlezl skozi,“ stoka Janez, „pa ne morem. Nekaj me za noge nazaj vleče.“

In res je bilo tako. Komaj je namreč Janez začel lezti skozi okno, se je že našlo mnogo postrežljivih rok, ki so ga prijele in vlekli nazaj. Tako je revež obtičal v oknu in ni mogel ne naprej in ne nazaj. Naposled je pa vendar zmagal. Ljudje so bili namreč

tako nespametni, da so mislili, da bodo takega pajka lahko potegnili nazaj kar za škornje. Izpustili so torej sukno, za katero so ga poprej vlekli in ga zgrabili za škornje. Janez jih jim je pa popustil v rokah in zlezl srečno v sobo.

Komaj je pa bil notri, je že hotel zopet riniti nazaj skozi okno po obuvalo. Blagajniku je seveda sedaj prešla vsaka potrpežljivost. Prijel je Janeza za ovratnik, odprl vrata in ga porinil iz sobe.

Ta se pa obrne nazaj in pravi:

„Lepo zahvalim, gospod, da ste mi pokazali vrata. Tu se pač precej laže vun pride nego skozi okno noter.“

Potem pa gre iskat škornje, katere je hitreje dobil nego je upal. Postrežljivi ljudje so ga obenem poučili, da navaden človek ne sme v pisarno niti skozi vrata, kaj šele skozi okno.

„Človek mora po svetu, da se nauči kaj koristnega,“ meni nato Janez, stopi v škornje in gre k oknu po listek.

„Kam se peljete?“ ga vpraša blagajnik.

„Tja v Bohinj bi se rad potegnil.“

„Tu imate listek, eno krono stane.“

Janezu se sicer vožnja ni zdela draga; toda navajen je bil pogajati se pri vsaki kupčiji. Zato je tudi tu poskusil svojo srečo.

„Malo bode te že popustili, kajne,“ meni Janez.

„Tu se nič ne popušča,“ pravi blagajnik; „hitro dajte sem krono, jaz se ne utegnem z vami prepirati.“

„Osem grošev dam, več ne.“

„Niste slišali, da so tu samo stalne cene? Plačajte listek, potem se spravite strani!“

„No naj bo, en groš še pridam, enega pa vi odnehajte!“

Blagajnik ni vedel, ali bi se smejal ali jezil. Tu se naenkrat malo pomuza in pravi:

„No bom pa popustil tisti groš, drugače ne bo kupčije, ker vidim, da ste tako trdi.“

„Saj sem vedel, da se pobotava,“ odvrne Janez. „Povsod so mi še kaj odjenjali, pa bi mi tu ne.“ Potem odšteje počasi devet grošev, vzame listek in pride slednjič po mnogem popraševanju na peron.

Vlak je že stal na tiru, pripravljen za odhod. Janez jo mahne kar naravnost k lokomotivi in jo ogleduje, kako bi najzložnejše zlezl gori.

„Kaj pa iščete tu?“ ga vpraša strojevodja.

„Potegnil bi se rad tja v Bohinj.“

„Ako se hočete peljati z nami, vstopite urno, ker takoj odrinemo!“

Nato prijazno povabilo začne Janez lezti na lokomotivo. Toda strojevodja ga hitro zavrne:

„Sem gori ne smete, vi se morate peljati v vozu.“

„Kaj se bom z vozom vozil, ko sem pa plačal devet grošev za železnico,“ odvrne Janez nejevoljno. „Poglejte, saj imam vozni listek!“

Strojvodju se pa menda ni zdelo vredno prerekati se s sitnim potnikom in se ga je izkušal znebiti na najbolj preprost način. Izpustil je namreč kar naenkrat paro iz stroja. Kako je to pomagalo! Janez je od strahu tako nazaj planil, da so mu skočili škornji z nog. Toliko se je obrnil nazaj, da jih je pobral, potem jo je pa podedil na peron. Hotel jo je pobrati kar naravnost k Sv. Križu. K sreči ga je ustavil vratar in ga poučil, kako se vozi z vlakom. Bilo je pa potreba še precej prigovarjanja, preden so ga spravili v voz.

Vlak je zažvižgal in Janez se je peljal prvokrat po železnici.

Sprva se je nekoliko bal, ker je mislil, da se je vlak splašil, ko je tako naglo šlo. Polagoma se je pa privadil in zdelo se mu je še celo prijetno tako-le brez vsakega truda drdrati naprej. Skrbelo ga tudi ni, da bi naredil še kako neumnost med vožnjo, ker ga je vratar dobro poučil o vsem, kar ima storiti med potjo.

Onkraj Dobrave pride izprevodnik preščipnit listke. Tudi Janez mu poda svojega.

„Podbrdo,“ zagodrnja izprevodnik in mu ga da nazaj. „Glejte, da prav izstopite,“ ga še opomni, ker je videl poprej, koliko so imeli na Jesenicah z njim opraviti.

„Saj se peljem v Bistrico, ne pa v Podbrdo,“ si misli nato Janez; „kako je pa potem to, da mi je dal tak listek?“

Hotel je poprašati izprevodnika, toda ta je že izginil. Obrnil se je torej na svojega soseda, ki je bil videti kaj prijazen mož:

„Slišite, povejte mi no, je li res na tem listku zapisano, da se moram peljati v Podbrdo?“

„Da, listek je za v Podbrdo. Kam pa hočete prav za prav?“

„V Bistrico.“

„Zakaj pa niste zahtevali listka do tja?“

„Saj sem mu rekel, da bi se rad potegnil v Bistrico, pa mi je dal ta listek. In gotovo je vožnja do Podbrda tudi dražja?“

„Seveda je dražja, posebno ker je vmes pol-drugo uro dolg predor.“

„O ti kanacija! Gotovo mi je dal samo zato tak listek, da je železnica več zaslužila. Dobro, da sem mu en groš utrgal. Škoda le, da mu nisem dveh. Kaj naj sedaj storim! — Slišite, kaj ne smem izstopiti v Bistrici?“

„Nikakor ne,“ mu odvrne, prijazni mož, ki je pa moral biti hud šaljivec. „Ako se na železnici kaj pregrešite, vas ima cesarska oblast takoj v rokah.“

Če se peljete predaleč, ste kaznovani, ravno tako tudi ako poprej izstopite, kot kaže listek.“

„To mi pa ne gre v glavo,“ meni Janez. „Da me lahko primejo, če se peljem predaleč, že razumem. Ako pa izstopim prej, me pa vendar ne morejo kaznovati, Saj je vožnja plačana.“

„Kaj ne, to se vam zdi čudno? Pa je vendar-le tako. Poslušajte! V Podbrdu vedo dobro, da vi pridete tja, ker so vam na Jesenicah dali tak listek. Ako torej izstopite v Bistrici, vas bodo iskali v Podbrdu zastoj. To se pa pravi cesarsko oblast za nos voditi. Tako dejanje je pa zelo kaznivo. Razumete sedaj?“

„Razumem,“ potrdi počasi Janez. „Toda kako pridem potem v Bistrico?“

„Prav lahko,“ ga potolaži postrežljivi sosed. „V Podbrdu izstopite, potem pa greste prav lahko nazaj peš čez Bačo. V štirih urah ste pa v Bistrici. Zaiti tako ne morete, ker je pot dobro zaznamovana. Vrh tega imate še ta dobiček, da se peljete skozi bohinjski predor, kar je posebno imenitno in prijetno.“

To je pa šlo Janezu prav urno v glavo in zahvaljeval se je možu toplo za prijazni pouk. Ako bi bil pa opazil na neznančevih ustnicah hudomušni smehljaj, bi bil gotovo bolj varčeval s svojo zahvalo.

Vtem je pa vlak pridrdral na blejsko postajo. Majhen, tenkonog natak je letal ob vozovih gori in doli ter ponujal pivo. Janezu se je čudno zdelo, da se pusté ljudje tako prositi. Kajti le tuintam je kdo segel po vabljeni pijači.

„Da bi meni ponudil,“ je pomislil, „jaz se pa ne bom branil.“

In kakor bi fantič uganil njegove misli, je prišel k njemu in zakričal: „Želite piva?“

„Zakaj pa ne? Kar sem z njim!“ se odreže Janez in seže po kozarcu peneče se pijače.

„Piva!“ zavpije nekdo iz sosednega voza. In natakar takoj odhiti tja, tolažit žejnega potnika.

„Počakaj, da ti dam nazaj kozarec!“ kriči za njim Janez.

Toda natakar se ni utegnil baviti z njim. Postregel je še tuintam s pivom, pobral kozarce in denar ter se vrnil k Janezu šele, ko se je že začel vlak pomikati dalje.

„Lepo zahvalim,“ pravi Janez in mu vrne kozarec.

„Oho, oče, plačajte! Deset krajcerjev dajte!“

„Glej ga no potepuha, kaj mu pride na misli! Sedaj naj mu pa plačam pivo, katero mi je tako vsiljeval! Sem li jaz prosil tebe, ali ti mene? Čakaj, da izvem pri kom služiš. Ce se ne nehaš dreti, te zatožim gospodarju, da terjaš od nas denar za pivo, katero on pošilja žejnim romarjem.“

Natakar je nekaj časa tekkel za vozom in vpil nad Janezom, naj plača. Slednjič pa ni mogel več dohajati vlaka. Zato je parkrat prav krepko zaklel in šel nazaj.

Janez se je pa hudoval še proti svojemu sosedu nad izprijeno mladino našega časa. Potem je pa prašal, če se na več postajah postreže potnikom s pijačo.

„Samo na večjih,“ ga pouči ta uljudno.

„Kdo pa daje pravzaprav to pivo?“

„Navadno gostilničar, ki ima na kolodvoru gostilno.“

„Aha, zato da sme na postaji točiti!“

„Tako je, prav ste jo pogodili!“

„Čemu je pa potem ta paglavec zahteval od mene plačilo, ko gospodar daje pijačo zastonj?“

„Vidite to je pa tako: Navadno dobi natakar od popotnikov par vinarjev za trud, ker mora letati krog vozov. Vi imate pa precej neumen obraz, zato je pa mislil, da vas bo lahko opeharil in je zahteval, da mu plačate pivo. Denar bi bil seveda ohranil zase, ako bi mu bili šli v past.“

„O ti kanacija ti!“ se je jezil Janez. „Jaz ti že pokažem ljudi po obrazu soditi! Nazajgrede mu izpraznim vse kozarce; in če me potem prime za plačilo, ga oplazim, da si bo zapomnil moj obraz za celo večnost.“

Janez bi se bil gotovo naučil še veliko koristnega od prijaznega sopotnika, ako bi ne bil ta izstopil že na Bohinjski Beli. Tako se je pa moral sam voziti dalje. Sicer se ni prav nič dolgočasil, ker se je ves čas ogledaval na desno in levo. Samo vožnja skozi predore mu ni bila posebno povšeči. Bal se je namreč, da mu kdo v temi ne izmakne škornjev. Zato se je vselej prijel zanje, kakor hitro je pridrdral vlak v kak predor.

V Bistrici ga je pa zelo imelo, da bi izstopil, ker mu pešhoja čez Bačo ni posebno dišala. Toda zagledal je še o pravem času — tako si je mislil on — orožnika na peronu.

„Aha, ta pa preži na take, ki prav ne izstopajo! No mene že ne vjameš; sem prepameten zato. Rajši grem čez Bačo nazaj, kakor pa da bi me ti gnal v Radoljico.“

Tako se je Janez peljal dalje skozi bohinjski predor v Podbrdo. Odtod jo je pa mahnil čez Bačo nazaj v Bistrico. Med potjo je prisegal pri rodbinskih škornjih, da bo oštel blagajnika na Jesenicah, ker mu ni dal pravega listka. Sklenil je celo zahtevati groš odškodnine.

V Bistrici je šel k Štecovemu Juriju majhen dolg izterjat. Bil mu je namreč le-ta dolžan še nekaj na jarcih, ki mu jih je Janez prodal prejšno jesen. Ko sta to stvar uredila, je začel Janez praviti kaj je vse

doživel med potjo. Jurij se mu je pa silno smejal ter ga izkušal prepričati, da ga je dotični „prijazni mož“ z Bohinjske Bele imel za norca. Toda prepričal ga ni.

Janez je Štecu celo zameril njegov smeh, tako da ni hotel pri njem prenočiti, kakor je poprej nameraval, marveč jo je pobral kar naravnost na kolodvor, da se odpelje s prvim vlakom nazaj domov.

Sedaj pa ni bil več tako neroden, kakor zjutraj na Jesenicah. Moško je stopil k blagajni in zahteval listek.

„Ali je do Jesenic?“ vpraša z glasom moža, ki takoj plača, kar zahteva.

„Seveda,“ odmeva iz pisarne.

„Koliko pa stane?“

„Eno krono!“

„Nekaj boste jenjali!“

„Kaj? Bodite trezni! Dajte krono in naredite prostor drugim!“

„Oho, tako hitro se pa ne bova pobotala. Osem grošev dam, več ne. Ako ne daste listka za to ceno, ga pa imejte sami.“

Tedaj je v pisarni zmanjkalo potrpežljivosti.

„Spravite se strani, ako nočete plačati; jaz ne utegnem pričkat se z vami!“

„No saj grem,“ se posmehuje Janez. „Samo toliko vam povem, da me bodete še nazaj klicali in mi ponujali listek še ceneje; potem se bom pa jaz držal.“

Ljudje so se smejali na ves glas, Janez je pa štorkljal mogočno gori in doli pred pisarno. Ko se naredi prostor, stopi zopet k okencu in pravi:

„No, ste se že premislili? Daste za osem grošev?“

Po teh besedah nastane tudi v pisarni velik krohot, katerega pa prekine osoren glas:

„Kaj ste že zopet tu? Listek stane eno krono, kakor sem vam že rekel. Pri nas se nič ne pogajamo.“

„Kaj še,“ se odreže ročno Janez, „saj so mi tudi na Jesenicah rekli, da se ne pogajajo, pa smo se slednjič vendar pobotali za devet grošev. In dobil sem listek celo do Podbrda. Odtod do Jesenic je pa dokaj bliže; zato mislim, da bi bilo osem grošev dosti. Ker ste pa vi, pridam še en groš, vi pa enega jenjajte, pa sva vkup.“

Janez ni dobil več odgovora. Okence se mu je zaprlo kar pred nosom, pa je bilo konec prerekanju. Toda junak se ni dal tako hitro ugnati. Začel se je zopet izprehajati po veži s trdno nadejo, da ga bodo nazaj klicali in mu ponudili listek za devet grošev. Ker pa le predolgo ni bilo nobene ponudbe, je stopil zopet k blagajni in potrkal na okence:

„Hočete devet grošev?“

Toda topot se mu ni nihče oglašil iz pisarne. Pač pa je stopil nato „cesarski mož“ k njemu, ter ga prijazno poučil, da mora šteti za listek deset grošev, ali pa peš capljati domov.

Janezu torej ni kazalo družega nego plačati celo krono, kar je tudi storil z mnogim besedovanjem.

„Na Jesenicah so veliko bolji gospodje nego tu . . .“ je godrnjal precej nevoljno, ko je vlačil groše iz umazanega mošnjička. Komaj je še ujel vlak.

Ko se pripelje na Bled, se ozre takoj po natakarju, ki ponuja pivo. In res ga kmalu ugleda. Takoj ga pokliče k vozu in izprazne par kozarcev kar namah. Tu ga pa natakar naenkrat spozna in zahteva plačilo tudi za jutranje pivo.

„Čakaj, potepuh, jaz te že plačam!“ pravi Janez ter oplazi z dolgo koščeno desnico po kozarcih, da je bilo kar hipoma vse na tleh.

Topot pa ni bilo tako dober kup. Kajti natakar je poklical na pomoč izprevodnika in oba sta šla v voz nad Janeza. — Zdaj je izvedel, kaj in kako. Plačaj, kar si dolžan — ali pa . . .

Janezu je zlezlo srce v škornje, kakor hitro je zaslišal imenovati orožnike in sodnijo. Kajti teh dveh človekoljubnih naprav se on silno boji. Izvlekel je urno mošnjiček iz žepa in plačal s kislim obrazom tiste kronce, ki jih je natakar zahteval za odškodnino . . .

S kroncami vred je pa zapustilo Janeza tudi vse veselje do vožnje po železnici. Imel je le še eno željo, da bi kolikor mogoče hitro prišel domov. Zato si tudi ni več privoščil na Jesenicah blagajnika, ki mu ni bil dal pravega listka, marveč jo je mahnil kar naravnost proti Sv. Križu. Med potjo je pa najmanj stokrat ponovil obljubo, da ne sede nikdar več na vlak. Obenem je pa tudi spoznal, da ga je rajni oče gotovo hotel pred smrtjo svariti ne samo pred Želetovo, ampak tudi pred železnico. Sklenil je seveda strogo molčati o vseh dogodkih svoje prve in zadnje vožnje po železnici.

In Janez je tudi res molčal, toda molčala ni Beljakova Liza, tista ki po Dolini prekupuje jajca. Komaj je izvedela na Jesenicah čudovite Kuharjeve dogodke na vlakcu, že je dirjala z njimi k Sv. Križu. Pobrala je vsa jajca po hišah, zato pa pustila ondi tudi natančen popis Janezove prve vožnje po železnici.

Kuharjeva Lenka se je potem tako razjezila, da je nad Janezom razbila popolnoma nove burklje. Vsled jeze in žalosti je tudi zbolela in nekega dne lepo umrla.

Tako je Janez ostal zopet sam na svetu. Ženiti se ne namerava več. Vesel je, da ga je Lenka zapustila. Boji se še celo, da ne bi prišla nazaj.

Zdaj se pripravlja polagoma, da naloži sedmi križ na rame. Zelo verjetno je, da izumre z njim družina Kuharjev in da je torej on — zadnji svojega rodu.

Na pot!

Zložil Griša.

Zvezde beže skoz noč
kakor osamljene,
v sanjah predramljene
želje srca.

Dalje v brezkončno noč,
dalje v brezkončni dan
žene nemirna moč
ladjo sveta . . .

V daljah se vžiga luč —
zbogom in srečno pot!
Varuj se solčnih zmot,
vitez duha!

